

EUROMED SERBEST TİCARET ANTLAŞMASININ MENA ÜLKELERİNİN İHRACATI ÜZERİNDEKİ ETKİSİ

Tuna Dinç

Yıldız Teknik Üniversitesi İktisat Bölümü

Dr.

tunadnc@gmail.com

Seçkin Sunal

Yıldız Teknik Üniversitesi İktisat Bölümü

Yrd. Doç. Dr.

sesunal@yildiz.edu.tr

Özet

Bu çalışmada, EUROMED serbest ticaret antlaşmasının, MENA ülkelerinin ihracat hacimleri üzerindeki etkisi panel çekim modeli yaklaşımıyla incelenmektedir. Prais-Winsten regresyon analizi sonuçları, tüm model spesifikasyonlarında, EUROMED anlaşmasının MENA ülkelerinin AB ülkelerine olan ihracatını olumlu yönde etkilediğini ortaya koymaktadır. Bunun yanında ihracat hacimlerinin çekim modeli öngörülerıyla uyumlu bir şekilde ticarete katılan ülkelerin ekonomik büyüklükleri ile pozitif ve aralarındaki uzaklık ile negatif bir ilişki içinde olduğu bulgulanmıştır. Ticari partnerler ile ortak bir dil paylaşımı ise tüm spesifikasyonlarda ihracat akımları üzerinde önemli bir etkiye sahiptir.

Anahtar Kelimeler: İhracat, Çekim Modeli, Panel Veri Ekonometrisi, EUROMED

Alan Tanımı: İktisat (Uluslararası İktisat)

EFFECTS OF EUROMED FREE TRADE AGREEMENT ON THE EXPORTS OF MENA COUNTRIES

Abstract

This paper analyzes the effect of EUROMED free trade agreement on the export volumes of MENA countries to the EU, through panel gravity approach. The results of Prais-Winsten regression reveal that EUROMED has positively affected the export volumes mentioned. Moreover, volume of exports are found out to be positively related to the size of economies involved in mutual trade and negatively related to the distance between countries. Having a common language with trade partners has a significant effect on flows of export under all model specifications.

Keywords: Export, Gravity Model, Panel Data Econometrics, EUROMED

JEL Code: F14, F15, C33

1. GİRİŞ

Ülkeler ve bölgeler arasındaki mal ve hizmet akımlarını konu edinen çalışmalar iktisat literatürünün oldukça geniş bir bölümünü teşkil etmektedir. Söz konusu akımların niteliği, hacmi ve yönü pek çok açıdan incelenmiştir ve incelenmektedir. Bölgesel anlaşmalar, ikili ilişkiler, ülkeler arasındaki mesafe, ulaşım maliyetleri ve güçlükleri, tarihsel, siyasi ve kültürel (örneğin dil) ortaklıklar ve çatışmalar da söz konusu çalışmalarda ele alınan faktörler arasındadır. Yine ülkeler ve bölgeler arasındaki ticareti açıklamakta yaygın olarak ve büyük bir başarıyla yararlanılan araçlar arasında çekim modelleri de (gravity models) yer almaktadır. Bu kapsamdaki çalışmalar, ülkelerin ekonomik büyüklükleri ve mesafelerinin yanı sıra yukarıda değinilen faktörlerle de zenginleştirilmekte ve açıklayıcı gücü daha da artmış olan modeller oluşturulabilmektedir.

2. LİTERATÜR ÖZETİ

Çekim modeli, Tinbergen (1962), Pöyhönen (1963) ve Linnemann (1966)'nın öncü çalışmaları çerçevesinde uluslararası ticaret akımlarının belirleyicilerini analiz etmek amacıyla sıklıkla kullanılan ampirik bir yaklaşımdır. Yöntem temel olarak, ülkeler arasındaki ikili ticaret hacminin, ülkelerin ekonomik büyüklükleri ile doğru orantılı, aralarındaki coğrafi mesafe ile ise ters orantılı olduğunu öngörmektedir.

Yalın bir ekonomik usavuruma dayanan çekim modeli bu niteliğiyle, ampirik iktisat literatüründeki en başarılı modellerden biri olagelmıştır (Frankel ve Rose, 2002: 440). Başlangıçta salt ampirik bir yapıda olan çekim modelinin teorik açıklanması ise Anderson (1979) ve Bergstrand (1985; 1989)'ın çalışmalarıyla gerçekleşmiş ve böylece model geleneksel ve yeni ticaret teorileriyle uyumlu bir teorik çerçeveye kavuşmuştur.

Çekim modellerinden yararlanılarak gelir, nüfus, mesafe, ortak sınır paylaşımı gibi ticaret akımları üzerinde etkili olduğu düşünülen değişkenler yanında, ilgili kukla değişkenler oluşturularak, ülkelerin üyesi olduğu ikili veya bölgesel ticaret anlaşmalarının ticaret hacimleri üzerindeki etkisini sorgulayan çok sayıda çalışma gerçekleştirilmiştir (Soloaga ve Winters, 2001; Zarzoso ve Lehmann, 2003; Cheng ve Wall, 2005; Rojid, 2006; Nitsch, 2007; Sun ve Reed, 2010; Cipollina ve

Salvatici, 2010 ve çekim modelindeki son dönem gelişmelerin bir tartışması için bkz. Anderson, 2011).

Bununla birlikte, EUROMED serbest ticaret alanının ilgili MENA ülkelerinin dış ticaret akımları üzerindeki etkilerini inceleyen çalışma sayısı sınırlıdır. Bu kapsamda Peridy (2005), 1975-2001 yılları itibariyle MENA ülkelerinin 45 ticaret ortağına yönelik ihracat akımlarını analiz ettiği çalışmada, AB ile MENA ülkeleri arasındaki ticari anlaşmaların, MENA ihracatını olumlu yönde etkilediğini bulgulamıştır. Diğer yandan, Ruiz ve Vilrarrubia (2007) EUROMED'in anlaşmaya taraf MENA ülkelerinin ihracat akımları üzerinde belirleyici bir etkisinin olmadığı sonucuna varmışlardır. Cieslik ve Hagemeyer (2009) ise EUROMED anlaşmasının MENA ülkelerinin AB ülkelerinden yaptığı ithalatı artırdığını, buna karşın MENA ülkelerinin ihracatı üzerinde olumlu yönde bir etkisinin bulunmadığını tespit etmiştir. Bensassi vd., (2011) 1995-2008 dönemi itibariyle 7 MENA ülkesinin sektör bazında ihracat akımlarını inceledikleri çalışmada yalnızca Cezayir, Mısır, Fas ve Tunus için EUROMED anlaşmasının ihracat hacimlerini arttırıcı yönde bir etkisinin olduğu sonucuna varmışlardır.

3. MODEL, VERİ VE EKONOMETRİK YÖNTEM

Çalışmada tahmin edilen ilk model, temel çekim değişkenleri yanında aşağıdaki değişkenlerle zenginleştirilmiş bir çekim modelidir:

$$\ln X_{ijt} = \alpha + \beta_1 \ln GSYH_{it} + \beta_2 \ln GSYH_{jt} + \beta_3 \ln NÜFUS_{it} + \beta_4 \ln NÜFUS_{jt} \\ + \beta_5 \ln MSF_{ij} + \beta_6 \ln SINIR_{ij} + \beta_7 \ln DİL_{ij} + \beta_8 \ln EMED_{ijt} + e_{ijt}$$

Eşitlikte, X_{ijt} i ülkesinden j ülkesine olan ihracat hacmini, $GSYH_{it}$ ve $GSYH_{jt}$ i ve j ülkelerinin GSMH büyüklüklerini, MSF_{ij} ve $NÜFUS_{ijt}$ değişkenleri ise sırasıyla i ve j ülkeleri arasındaki coğrafi mesafeyi ve bu ülkelerin nüfuslarını ifade etmektedir. $DİL$ ve $SINIR$ değişkenleri sırasıyla i ve j ülkelerinin ortak bir dil ve sınır paylaşımını ifade eden kukla değişkenlerdir. Son olarak $EMED$, EUROMED serbest ticaret anlaşmasını imleyen kukla değişkendir. Yeni ticaret teorileriyle eklenendirilmiş çekim modeli denklemi ise aşağıdaki gibidir:

$$\ln X_{ijt} = \alpha + \beta_1 \ln TGSYH_{ijt} + \beta_2 \ln FGSYH_{ijt} + \beta_3 \ln BEN_{ijt} + \beta_4 \ln MSF_{ij} \\ + \beta_5 \ln SINIR_{ij} + \beta_6 \ln DİL_{ij} + \beta_7 \ln EMED_{ijt} + e_{ijt}$$

Bu eşitlikte, $TGSYH_{ijt}$ i ve j ülkelerinin toplam GSYH değerini, $FGSYH_{ijt}$ ise söz konusu ülkelerin kişi başına düşen GSYH değerleri arasındaki farkı ifade etmektedir. BEN_{ijt} değişkeni ülkelerin ekonomik büyüklüklerinin benzerliğinin bir göstergesi olarak aşağıdaki şekilde hesaplanmıştır (Helpman, 1987):

$$BEN_{ijt} = \left[1 - \left(\frac{GDP_{it}}{GDP_{it} - GDP_{jt}} \right)^2 - \left(\frac{GDP_{jt}}{GDP_{it} - GDP_{jt}} \right)^2 \right], 0 < BEN_{ijt} < 0.5$$

İlk modelde yer alan GSYH, nüfus ve mesafe değişkenleri, klasik çekim modeli değişkenleridir. GSYH değişkeninin katsayısının pozitif olması beklenmektedir. Bunun yanında son yıllardaki çalışmalarda yer aldığı gibi, nüfus değişkeni de aynı amaçla modele dahil edilmiştir. Mesafe değişkeni ise ticarete önemli bir maliyet ögesi olan ulaştırma maliyetlerini temsil etmektedir.

Bunun yanında tahmin edilecek modellerin tümüne, çekim modellerinde standart bir şekilde yer alan çeşitli kukla değişkenler de eklenmiştir. Bu çerçevede *DİL* değişkeni, ticaret ortağı ülke MENA ülkeleriyle ortak bir resmi dili kullanıyorsa 1, kullanmıyorsa, 0 değerini almaktadır. Benzer şekilde, *SINIR* kukla değişkeni, ticaret ortağı ülkeler MENA ülkelerinin coğrafi komşusu ise 1, değilse 0 değerini almaktadır. Ticarete katılan ülkelerde ortak bir dil paylaşımı ve coğrafi bir komşuluk ilişkisinin varlığının aralarındaki ticareti artırması beklenmektedir.

Çekim modellerinin son yıllarda giderek artan bir şekilde yeni ticaret teorileri çerçevesinde yeniden değerlendirilmeye başlandığı gözlemlenmektedir. Bu kapsamda, yeni ticaret teorileri çerçevesinde oluşturulmuş ikinci modelde, *TGSYH* değişkeninin katsayısının beklenen işareti pozitifdir. Ülkelerin kişi başına düşen GSYH değerleri arasındaki fark (*FGSYH*) ile ülkeler arasındaki faktör donatımı farklılıklarını gösteren Linder etkisi ölçülmektedir. Bu kapsamda, *FGSYH* değişkeninin katsayısının işaretinin negatif olması, ülkeler arasındaki ticaretin endüstri-içi, pozitif olması ise büyük ölçüde endüstriler-arası yapıda olduğu anlamına gelmektedir.

Ticari ilişki içinde bulunan ülkelerin ekonomik faaliyet hacimlerinin birbirine benzerliğinin ya da farklılığının bir göstergesi olarak ele alınan *BEN* değişkeni yeni ticaret teorileri çerçevesinde çekim modellerine eklenmektedir. Buna göre, endüstri içi ticaret dolayısıyla benzer ekonomik büyüklükteki ülkeler arasındaki ticaret hacminin daha yüksek olacağı öngörülmektedir (Helpman ve Krugman, 1985). Tersine, ekonomik büyüklükleri birbirinden farklı olan ülkelerin birbirleriyle yaptıkları ticaret daha çok endüstriler-arası yapıda olduğundan bu ülkeler arasındaki ticaret hacmi görece düşük olacaktır. Dolayısıyla *BEN* değişkeninin katsayısı pozitif veya negatif işaretli olabilmektedir.

Son olarak, her iki modelde de yer alan *EMED* değişkeni, çalışmanın temel amacı olan EUROMED serbest ticaret anlaşmasının ilgili MENA ülkelerinin ihracat hacmi üzerinde anlamlı bir etkisinin olup olmadığını analiz etmek üzere

oluşturulan kukla değişkendir. Buna göre ilgili değişken ihracatçı ve ithalatçı ülkeler arasında EUROMED serbest ticaret anlaşması bulunuyorsa 1, bulunmuyorsa 0 değerini almaktadır.

Çalışmada ele alınan MENA ülkeleri, EUROMED anlaşmasına taraf olan yedi ülkeden oluşmaktadır (Cezayir, Mısır, İsrail, Ürdün, Fas, Tunus ve Türkiye). Bu çerçevede yukarıda açıklanan model, 1995-2006 yılları itibariyle ilgili MENA ülkelerinin 61 ticaret ortağına ait veriler kullanılarak tahmin edilmiştir. Bu kapsamda ticaret ortağı örnekleme, MENA ülkelerinin toplam ticaret hacminin büyük bir bölümünü içine almaktadır. Çalışmada kullanılan veriler Head vd., (2010)'da oluşturulan The CEPII Gravity Dataset kaynağından derlenmiştir. Tüm parasal değişkenler ABD üretici fiyatları endeksi (2000=100) kullanılarak reelleştirilmiştir.

Çalışmada kullanılan tüm modeller Standart Hataları Düzeltilmiş Panel (Panel-corrected Standard Errors) ve ülkeye özgü AR(1) (Country-specific AR(1)) varsayımları altında, Prais-Winsten regresyonu ile tahmin edilmiştir. Dolayısıyla modellerde her bir ülke verisinin varyansı, her bir ülke çifti verisinin ise kovaryansı kendine özgü olarak varsayılmaktadır (Bu yöntemin kullanıldığı çalışmalar için bkz. Papazoglou, 2006; Marques, 2008).

4. REGRESYON BULGULARI

Çalışmada ele alınan modellerin Prais-Winsten regresyon tahmin sonuçları Tablo 1'de sunulmaktadır.

Genişletilmiş çekim modellerinden elde edilen sonuçlara göre, tüm spesifikasyonlarda GSYH değişkenlerinin katsayıları pozitif, MSF değişkeninin katsayısı ise negatiftir. Her iki değişken de %1 düzeyinde istatistiksel bir anlamlılığa sahiptir. Bu sonuç, çekim modelinin öngörülerine örtüşmektedir.

Ekonomik faaliyet hacminin bir diğer göstergesi olarak, MENA ülkelerinin nüfus hacmini ifade eden $NÜFUS_i$ değişkeninin katsayısı ise pozitif ve %1 düzeyinde olmak üzere istatistiksel bir anlamlılığa sahiptir. Bu sonuç MENA gibi gelişmekte olan ülkelerin ihracatlarının büyük ölçüde emek yoğun mallardan oluştuğu düşünüldüğünde beklentilerle uyumludur. Benzer şekilde, ithalatçı ülkelerin nüfuslarının da MENA ülkelerinden yapılan ithalat hacmi üzerinde pozitif bir etkisi olduğu görülmektedir. Bu çerçevede yüksek bir nüfusun piyasa hacmi etkisinin başat olduğu sonucuna ulaşılmaktadır.

Tablo 1. Panel Çekim Modeli Tahmin Sonuçları

Genişletilmiş Çekim Modeli				Yeni Ticaret Teorileriyle Eklemlendirilmiş Çekim Modeli			
	Tüm Ülkeler	OECD	OECD-dışı		Tüm Ülkeler	OECD	OECD-dışı
GSYH_i	1.226*** -0.069	1.393*** -0.067	1.108*** -0.124	TGSYH	0.973*** -0.151	1.004*** -0.227	1.196*** -0.225
GSYH_j	0.993*** -0.05	0.855*** -0.103	1.231*** -0.085	FGSYH	-1.133*** -0.28	0.39 -0.351	-0.484 -0.378
NÜFUS_i	1.036*** -0.054	1.202*** -0.065	0.890*** -0.078	BEN	-0.980** -0.417	1.075** -0.549	0.683 -0.679
NÜFUS_j	1.069*** -0.047	1.255*** -0.069	1.027*** -0.067				
MSF	-1.230*** -0.076	-1.526*** -0.132	-1.375*** -0.101	MSF	-0.770*** -0.117	-1.145*** -0.22	-0.732*** -0.183
SINIR	-0.183 -0.217	-0.090** -0.443	-0.207 -0.25	SINIR	0.530* -0.296	-0.338 -0.702	0.774** -0.375
DİL	1.570*** -0.131	1.996*** -0.247	1.478*** -0.169	DİL	0.353* -0.193	3.269*** -0.306	0.468** -0.214
EMED	0.142* -0.073	0.270*** -0.798		EMED	0.230*** -0.084	0.236*** -0.087	
Sabit	-58.119*** -2.5	-62.170*** -3.929	-56.346*** -4.319	Sabit	0.266 -3.607	2.635 -5.353	-4.145 -5.163
R²	0.9456	0.9554	0.9372	R²	0.9248	0.9137	0.9299
Chi²	1776.77***	1099.22***	907.67***	Chi²	319.13***	309.12***	331.62***

Not: Standart hatalar parantez içinde yer almaktadır. ***%1 anlamlılık düzeyini, **%5 anlamlılık düzeyini, *%10 anlamlılık düzeyini ifade etmektedir.

MENA ülkelerinin ticaret ortaklarıyla coğrafi komşuluk ilişkisini ifade eden *SINIR* kukla değişkeninin katsayıları tüm spesifikasyonlarda negatif olmakla birlikte, sadece OECD ülkelerini içeren modelde %5 düzeyinde olmak üzere istatistiki bir anlamlılığa sahiptir. Bununla birlikte, *DİL* kukla değişkeninin katsayısı tüm model spesifikasyonlarında pozitif ve istatistiksel olarak anlamlıdır.

Çalışmanın temel amacı olan EUROMED serbest ticaret anlaşmasının ilgili MENA ülkelerinin ihracat hacmi üzerinde anlamlı bir etkisinin olup olmadığını analiz etmek üzere oluşturulan *EMED* kukla değişkeni incelendiğinde katsayısının pozitif ve istatistiksel olarak anlamlı olduğu görülmektedir. Söz konusu istatistiksel anlamlılık düzeyi tüm ülkeleri kapsayan modelde %5 iken, yalnızca OECD ülkelerini içeren modelde %1'dir. EUROMED bölgesine taraf olan AB

ülkelerinin büyük çoğunluğunun aynı zamanda OECD ülkesi olması nedeniyle *EMED* değişkeninin anlamlılık düzeyinin OECD ülkelerine ait spesifikasyonda daha yüksek çıkması doğaldır. Öte yandan, söz konusu değişkenin katsayısının büyüklüğü diğer açıklayıcı değişkenlere göre düşüktür.

Yeni ticaret teorileriyle eklemlendirilmiş çekim modeli sonuçlarına göre, MENA ülkelerinin ihracatı, MENA ülkeleri ve ticaret ortaklarından oluşan toplam ekonomik büyüklükle (*TGSYH*) pozitif, aralarındaki coğrafi mesafeyle negatif bir ilişki içindedir. Bu sonuçlar genişletilmiş çekim modeli bulgularıyla örtüşmektedir.

FGSYH değişkeninin katsayısı yalnızca tüm ticaret ortaklarını içeren modelde istatistiksel olarak anlamlıdır. Söz konusu değişkenin katsayısının negatif olması, MENA ülkelerinin ticaret ortaklarıyla gerçekleştirdiği ticaretin ortalamada endüstri-içi bir nitelikte olduğuna işaret etmektedir. Bununla birlikte OECD ülkeleriyle endüstriler-arası ve OECD-dışı ülkelerle endüstri-içi ticaret yönünde bulgularan pozitif katsayılar beklentilerle uyumlu olmasına karşın istatistiki olarak anlamsızdır. Buna karşın, ülkelerin ekonomik büyüklüklerinin benzerliğinin derecesini ifade eden *BEN* değişkeni ise tüm ülkeleri içeren modelde endüstriler-arası ticaretin, OECD ülkeleriyle yapılan ticarete ise endüstri-içi ticaretin varlığına işaret etmektedir.

SINIR kukla değişkeni incelendiğinde yeni ticaret teorileriyle eklemlendirilmiş modellerde sonuçların teorik beklentilerle görece uyumlu olduğu gözlemlenmektedir. Buna göre, MENA ülkelerinin ortak bir sınıra sahip olduğu en fazla sayıda ülkeyi içeren OECD-dışı ülkeler gruplandırmasında ilgili değişkenin katsayısı pozitif ve %5 düzeyinde istatistiksel olarak anlamlıdır. Anlamlılık düzeyi, tüm ülkeleri kapsayan modelde %10'a düşmektedir. Yalnızca OECD ülkelerini içeren modelde ilgili katsayı geleneksel çekim modelinde bulgular olduğu gibi negatif olmakla birlikte bu kez istatistiksel bir anlamlılığa sahip değildir. Sonuç olarak MENA ülkelerinin ortak sınıra sahip olduğu ülkelerle belli bir düzeyde de olsa özel ihracat ilişkileri gerçekleştirdiği, yeni ticaret teorilerini içeren çekim modeli temelinde savlanabilmektedir. Buna karşın MENA ülkelerinin ihracatlarının büyük bölümünün AB ülkelerine yöneldiği ve ilgili değişkenin ele alınan modele duyarlı olduğu göz önüne alınırsa, coğrafi komşuluk etkisinin MENA ülkelerinin ihracat hacmi üzerinde başat bir etkisinin olduğu sonucuna varmak güçtür. Bunun yerine MENA ülkelerinin ticaret ortaklarıyla kurduğu ihracat ilişkisinde ortak bir dil kullanımının belirleyici olduğu tekrar göze çarpmaktadır. Bu çerçevede *DİL* değişkeninin katsayısı ve anlamlılık düzeyinin özellikle OECD ülkelerini içeren modelde yüksek olarak bulgulanması dikkat

çekicidir. Bu sonuç kanımızca Cezayir, İsrail ve Fas'ın Fransızca ve İngilizce temelinde gelişmiş ülkelerle özel ticaret ilişkileri geliştirebilmesinden kaynaklanmaktadır.

EMED kukla değişkeni incelendiğinde, tüm ülkeler ile yalnızca OECD ülkelerini içeren modellerin her ikisinde de katsayılarının pozitif ve %1 düzeyinde istatistiki anlamlılığa sahip olduğu gözlemlenmektedir. Bu sonuç, katsayıların büyüklüğü de dahil olmak üzere, genişletilmiş çekim modeli regresyonlarından elde edilen sonuçlarla uyum içindedir. Bir başka deyişle, gerek geleneksel gerekse yeni ticaret teorileriyle eklemlendirilmiş regresyon analizi sonuçları *EUROMED* serbest ticaret anlaşmasının ilgili MENA ülkelerinin ihracat hacmi üzerinde olumlu bir etkisinin olduğunu ortaya koymaktadır. Bununla birlikte söz konusu etkinin derecesi doğal olarak ticarete katılan ülkelerin ekonomik faaliyet hacimleri ve aralarındaki coğrafi mesafe gibi dış ticarete temel rol oynayan etmenlerden düşüktür.

5. SONUÇLAR

Bu çalışmada *EUROMED* serbest ticaret alanının, alana üye MENA ülkelerinin ihracat hacmi üzerinde anlamlı bir etkisinin olup olmadığı araştırılmıştır. Bu kapsamda, gerek genişletilmiş gerekse yeni ticaret teorileriyle eklemlendirilmiş çekim modellerinin tahmin edilmesi sonucunda, *EUROMED* serbest ticaret anlaşmasının, anlaşmaya taraf olan MENA ülkelerinin AB ülkelerine olan ihracat hacmini artırmış olduğu bulgulanmıştır.

Bununla birlikte, MENA ülkeleri ile ticaret ortaklarının, GSYH ve nüfus büyüklükleriyle temsil edilen ekonomik faaliyet hacimleri ile aralarındaki coğrafi mesafelerin çekim modeli beklentileriyle uyumlu olarak ikili ticaret akımlarını belirleyen temel etmenler olduğu gözlemlenmektedir. Diğer yandan, MENA ülkelerinin ortak bir dili kullanabildiği ticaret ortaklarıyla özel ihracat ilişkileri gerçekleştirdiği, çalışmada bulgularan dikkat çekici bir nokta olmaktadır.

KAYNAKLAR

Anderson, James E. “*The Gravity Model*”, *Annual Review Of Economics*. 3, 2010, 133–160.

Anderson, James E. “*A Theoretical Foundation For The Gravity Equation*”, *American Economic Review*. 93:1, 1979, 170-192.

Bensassi, Sami, Laura Márquez-Ramos & Inmaculada Martínez-Zarzoso. “*Economic Integration and the Two Margins of Trade: The Impact of the*

Barcelona Process on North African Countries' Exports", Journal of African Economies.21:2, 2011, 228-265.

Bergstrand, Jeffrey H. "The Generalized Gravity Equation, Monopolistic Competition, And The Factor-Proportions Theory in International Trade", Review of Economics And Statistics,.71:1, 1989, 143-153.

Bergstrand, Jeffrey H. "The Gravity Equation in International Trade: Some Microeconomic Foundations And Empirical Evidence", Review Of Economics And Statistics. 67:3, 1985, 474-481.

Cheng, I-Hui & Howard J. Wall. "Controlling For Heterogeneity In Gravity Models Of Trade And Integration", Federal Reserve Bank Of St. Louis Review. 87:1, 2005, 49-63.

Cieslik, Andrzej & Jan Hagemeyer. "Assessing the Impact of the EU-sponsored Trade Liberalization in the MENA Countries", Journal of Economic Integration, 24:2, 2009, 343-368.

Cipollinai Maria & Luca Salvatici. "Reciprocal Trade Agreements In Gravity Models: A Meta-Analysis," Review Of International Economics. 18:1, 2010, 63–80.

Frankel, Jeffrey & Andrew K. Rose. "An Estimate Of The Effect Of Common Currencies On Trade And Income", The Quarterly Journal Of Economics. 117:2, 2002, 437-466

Lin, Sun& Michael R. Reed. "Impacts Of Free Trade Agreements On Agricultural Trade Creation And Trade Diversion" American. Journal Of Agricultural Economics. 92:5, 2010, 1351-1363.

Linnemann, Hans, An Econometric Study Of International Trade Flows. Amsterdam :North Holland, 1966.

Marques, Helena. "Asymmetries In Heterogeneous Integrated Areas: Evidence From Intra-Eu Sectoral Trade", *International Network For Economic Research Working Paper* No. 2008.2, [Http://Papers.Ssrn.Com/Sol3/Papers.Cfm?Abstract_Id=1274346](http://Papers.Ssrn.Com/Sol3/Papers.Cfm?Abstract_Id=1274346), 02.10.2011.

Martinez-Zarzoso Inmaculada & Felicitas Nowak-Lehmann. "Augmented Gravity Model: An Application To Mercosur-European Union Trade Flows", Journal Of Applied Economics. 6:2, 2003, 291-316.

- Nitsch, Volker. “*Does The G7/G8 Promote Trade?*”, *Economics Letters*. 94:1, 2007, 136–140.
- Papazoglou, Christos, Eric Pentecost & Helena Marques. “*A Gravity Model Forecast of The Potential Trade Effects of Eu Enlargement: Lessons from 2004 and Path-Dependency in Integration*”, *World Economy*, **2006**, **1077-1089**.
- Peridy Nicolas. “*The Trade Effects of the Euro–Mediterranean Partnership: What are the Lessons for ASEAN Countries?*” *Journal of Asian Economics*. 16, 2005, 125–139
- Pöyhönen, Pentti. “*A Tentative Model For The Volume Of Trade Between Countries*”, *Weltwirtschaftliches Archiv*. 90, 1963, 23-40.
- Rojid, Sawkut. “*Comesa Trade Potential: A Gravity Approach*”, *Applied Economics Letters*. 13:14, 2006, 947–951.
- Ruiz, Juan M. & Josep M. Vilarrubia. “*The Wise Use of Dummies. In Gravity Models: Export Potentials. In the Euromed Region*. Banco de Espana. Working Paper 0720, 2007
- Soloaga, Isidro & L. Alan Winters. “*Regionalism In The Nineties: What Effect On Trade?*”, *North American Journal Of Economics And Finance*. 12, 2001, 1-29
- Tinbergen, Jan, *Shaping the World Economy: Suggestions For An International Economic Policy*. New York: Twentieth Century Fund, 1962.